

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

19 листопада 2020 року

ВІННИЦЯ 2020

УДК 101:808.5

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

**академік Національної академії медичних наук України,
ректор Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Мороз Василь Максимович**

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

**проректор з наукової роботи
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Власенко Олег Володимирович**

**професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор
Вергелес Костянтин Миколайович**

Редакційна колегія:

Черкасов Святослав Васильович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Харьковщенко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Попов Володимир Юрійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Донецького національного університету ім. В. Стуса

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Мельник Віктор Мирославович, кандидат політичних наук викладач кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах Матеріали доповідей та виступів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 19 листопада 2020 року Вінниця. Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020.– 204 с.

ISBN 978-617-7721-38-2

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах**», яка відбулась в Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 19 листопада 2020 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та усім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 5 від 26. листопада 2020р.)

УДК. 101:808.5

ISBN 978-617-7721-38-2

палача), или три раза были обвинены в преступлениях, а также тех, кто занимался ремеслом и торговлей («локтем и весами»). В известной степени ограничивалась дееспособность шляхтичей, которые нарушали нормы брачно-семейных отношений (вступили в брак в неразрешенных степенях родственности и др.). Как субъект феодального права, имевший специальный статус, с течением времени частично ограничивался в сфере права и Великий князь (не мог распоряжаться государственным имуществом, вступать в брак без разрешения сейма).

Источник

1. Статут Великого Княжества Литовского 1529 года. Минск: Издательство Академии наук БССР, 1960.

Калач Д.М.,

к.філос.н., доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних наук,

Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

м. Вінниця, Україна

Марчук І.А.,

к.пед.н., доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних наук,

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ЯК СПОСІБ МИСЛЕННЯ ТА ІСНУВАННЯ

У переважній більшості термін «діалог» уживають у широкому значенні, ототожнюючи з поняттями «дискусія», «суперечка», «бесіда», не розмежовуючи їх за змістовно-смісловим наповненням. Для чіткого розмежування різних видів діалогу необхідно методологічно визначити його межі. Як вже зазначалося, міжконфесійний діалог можна трактувати як певний формат зустрічей для пошуку взаєморозуміння між представниками християнських конфесій, який ґрунтується на повазі та довірі один до одного, метою якого є глибоке пізнання важливої істини та прагнення зробити відношення між людьми такими, що відповідають особистій гідності кожного. Основна мета діалогу модерністського типу не в прозелітизмі, а у власній адаптації до інших релігій, визнанні нового релігійного статусу[14, с. 154].

Дослідники М. Каган [8], Т. Липіч [10], І. Мальковська [11], М. Орлова [12] вкладають у поняття «спілкування» більш широкий зміст, ніж у розуміння поняття «комунікація». Основна розбіжність між цими концептами закладена у характері та формі взаємодії. Спілкування має суб'єкт-суб'єктний характер і

проявляється в індивідуальному вимірі, натомість комунікація має інституційний характер та може набувати не лише особистісної, а й соціальної форми. Якщо для процесу «спілкування» важливим є особистісний аспект, то для процесу «комунікації» – передавання інформації.

Найбільш поширеним типом діалогу, який розглядають крізь призму релігійних відносин, є форма міжконфесійного спілкування. Слово «діалог» означає бесіда, розмова, комунікація. Тому термін «міжконфесійний діалог» нерідко вживають як синонім до поняття «міжконфесійне спілкування» на позначення будь-якої форми зустрічі між представниками християнських конфесій. Однак Л. Владиченко вважає некоректним ототожнення «діалогу» та «спілкування» [6]. У працях С. Абрамовича та Г. Кучинського обґрунтовано ідею про те, що «спілкування» містить у собі «діалог» як форму «спілкування», але «діалог» є найвищою формою міжсуб'єктних стосунків. При цьому діалог вважають формою конструктивних відносин. Суть цієї моделі зводиться до розуміння, що не переговори, а відносини, спрямовані на зближення, мають конструктивний характер, оскільки «діалог – це не завжди згода, але завжди пошук згоди» [1, с. 5].

Виявленню місця «діалогу» серед інших форм «спілкування» – «бесіди», «дискусії» тощо, які приймають «діалогову форму», слугували праці В. Беркова [3], у яких аргументовано наявний взаємозв'язок понять «діалог» і «діалогові форми спілкування», оскільки для його виникнення потрібно дійти до певного рівня спілкування.

Загальним методологічним підґрунтям для осмислення та розвитку міжконфесійних та екуменічних відносин стала філософія діалогу.

Важливість діалогу як способу існування та мислення, у якому розвивається «внутрішня людина», підкреслювалася у філософії з часів Платона. Філософія Нового часу зробила вагомий крок до свідомого вирішення проблеми пізнання чужого «Я». Взагалі, діалогічна форма виражає внутрішню логіку розвитку думки, яка характерна для самого процесу філософування. За спостереженнями Г. Бірюкової, діалогічна філософія, котра особливо активно почала розвиватися в Німеччині, протиставлялася діалектичній і трансцендентальній філософії як світогляд, що «відображає взаємозв'язок дійсності в цілісній єдності, а не в протиріччях» [4, с. 10]. Очевидно, що діалогічна філософія розмірковує антропоморфно, виходячи з конкретного людського буття, розуміння людиною світу й усвідомлення самого себе. Відповідно, людина усвідомлює себе насамперед у відносинах із «Ти».

Європейській філософській думці XVIII–XIX ст. здебільшого було властиве монологічне мислення, зважаючи на вплив метафізичної традиції, для якої була визначальною ідеалізована модель пізнавальної діяльності, що втілюється рівнозначними суб'єктами з позиції «абсолютного спостерігача». На цьому етапі розвитку філософії формується категоріальний апарат, передусім категорій «суб'єкт», «об'єкт» і їх відносин, а також категорій «Я», «не-Я», «Я і Ти».

У кінці XIX – на початку XX ст. діалог утрачає своє первинне значення й набуває нової форми, подібної до сучасної, завдяки аналізу відношення «Я-Ти» як способу осмислення сутності людини та визначення її істинного

призначення в житті. Такий перелом у світогляді насамперед зумовлений відкриттям нового розуміння «Іншого» та осмисленням «Я». Діалог у новому трактуванні постає елементом аналізу свідомості й водночас умовою конституювання ідентичності «Я». Така інтерпретація діалогу властива поглядам М.Бубера, Ф. Ебнера, Ф. Розенцвейга, О. Розеншток-Хюсі, Е.Левінаса та інших. Вагомий внесок у філософське осмислення діалогу зробили В. Біблер, В. Бібіхін, С. Франк та інші, котрі розглядали проблему діалогу як феномен духовної культури. Осмислення ідеї діалогу як основи філософії, культури й людського знання знайшло відображення в працях М. Бубера, Е. Левінаса, Ф. Розенцвейга. Важливе місце в роботах філософів займає ідея діалогу культур, у межах якої діалог релігій розглядають як невід'ємний елемент культури.

У філософії діалогу дослідники виділяють два основні напрямки, які у різних формах наявні в аналізі зазначеного феномену протягом усієї історії філософії. Перший: діалог розкривається з позиції суб'єкта й осмислюється крізь призму феноменологічного підходу. Представниками цього напрямку були послідовники діалогічної філософії, зокрема Г. Гадамер та М. Бубер. Другий: діалог розкривається з позиції об'єкта й реалізується у структурно-функціональному підході. Теоретично осмислили такий тип діалогу М. Каган і В. Біблер. У межах кожного напрямку реалізується й смислова форма діалогу. Проводячи соціально-філософський аналіз діалогу, Г. Бірюкова визначила дві його моделі: суб'єктивістську й об'єктивістську [4, с. 23–24]. Дослідницею запропонована оригінальна типологія діалогів, що базується на підставі соціального простору де, зокрема, важливу роль відіграє поділ на вертикальні (між «верхами» і «низами» в соціальній ієрархії), горизонтальні (між «рівними» за соціальним статусом) і внутрішні (з самим собою) діалоги [4, с. 18]. У суб'єктивістській моделі серед діалогічних відносин переважають горизонтальні діалоги, в об'єктивістській – вирішальну роль відіграють вертикальні діалоги. Функціонування діалогічних форм у межах зазначених напрямків сприймається крізь призму релігійної свідомості, основним атрибутом якої є спеціально культивованій морально-емоційний акт віри. Коли людина через власні переконання вважає, що Бога не існує, тоді людська активність, її воля та креативність відіграє вирішальну роль у житті суспільства чи окремого індивіда, тому в співвідношенні між Я й Іншим домінують горизонтальні діалоги, а комунікація в цілому є мережевою за своєю структурою. Віруюча людина переконана в існуванні об'єктивних, незалежних від її волі та свідомості законів, що визначають її діяльність, а також Бога як особистого творця цих законів. Сучасні теологи та релігійні філософи переконані, що вертикальний діалог як спілкування з Богом є головним екзистенціалом для особистості. Більше того, що для сучасних християнських теологів Трійця - це єдність трьох особистостей, для яких характерне існування в діалозі з іншим, у спілкуванні, яке передбачає «обмін існуванням» та «існування в іншому». А тому для християнина діалоги всередині церковних спільнот та міжконфесійні діалоги можуть існувати завдяки зустрічі з Богом як особливій події, що теж є діалогічною та може відкрити Бога як пра-діалог Трьох. При цьому Трійця виступає взірцем діалогічності, ідеальною комунікацією, джерелом цінностей, а тому визначає норми

комунікативного життя церкви як спільноти, формує ідеал відносин між церквами, і навіть задає соціальний ідеал солідарності. Згідно із сучасною теологією, діалог існує як подія, як дарунок, а тому не може бути повністю формалізованим. Діалогічні відносини із Богом не можуть бути ієрархізовані, але завжди є безпосереднім міжособистістним спілкуванням.

М. Бахтін доводить, що саме людське життя за своєю природою діалогічне. «Жити – означає брати участь у цьому діалозі: сприймати, вслухатися, відповідати, погоджуватися та ін. У цьому діалозі задіяна вся людина й усе життя: очима, губами, руками, душею, духом, усім тілом, вчинками» [2, с. 310], тобто людина не просто живе в діалозі, а й живе ним, оскільки в процесі такого спілкування, яке є синонімом її справжнього буття, людина може повернутися до самої себе [2, с. 434]. Тому зрозуміти іншу людину можна лише через спілкування з нею діалогічно.

Важливою є концепція діалогу М. Бубера, який увійшов в історію світової філософії як мислитель, що по-новому, не класично поставив проблему «іншого буття» [13, с. 108]. На думку філософа, єство людини можна пізнати, з'ясувавши її ставлення до іншого буття, спілкування з людьми, коли осягнемо її діалогічну природу, її спроможність до буття з іншим. При цьому М. Бубер наполягає на рівноцінності Я і Ти. Він розкриває ідею «ставлення до іншого не як до ресурсу, а як до мети» [13, с. 74]. Отже, саме діалогічне мислення прогнозує наявність кількох рівних учасників. Без усвідомлення іншого як рівного діалог не буде продуктивним.

Діалог різних конфесій буде найбільш продуктивним у межах чіткої єдності, певного плацдарму для спілкування. Іншою умовою дієвого діалогу є переконаність у його результативності, тобто саме прагнення збагатитися досвідом інших. Отже, діалог можливий лише в атмосфері єдиного ціннісного простору та взаємної поваги. У сучасну епоху, з урахуванням особливостей міжконфесійних відносин, сформувалося декілька підходів до розуміння діалогу. Зокрема, Є. Бистрицький зазначає, що «політика толерантності – регулятивний ідеал герменевтичної філософії» [5, с. 157]. Відомо, що розуміння має діалогічну основу і його можна досягти у сфері «між», тобто в конкретному спілкуванні між суб'єктами. Саме спілкування, котре ґрунтується на засадах толерантності, дає підстави одному учаснику акту комунікації відкритися перед «іншим» та створює умови, щоб й «інший» відкрився. Так учасники діалогу створюють спільну мову, уможлиблюючи досягнення порозуміння та згоди, а не підкорення «іншого» власній мірці [5, с. 162].

Польський філософ А. Гжегорчик під діалогом розуміє інтеракцію, що включає декількох актів за участю всіх сторін діалогу. У такій формі поведінка однієї сторони викликає аналогічну відповідь іншої. І якщо в діях однієї зі сторін реалізується певна ціннісна позиція, наприклад, повага до кожної людини, то вона може бути сприйнята й іншою стороною [7, с. 58]. Так діалог переходить у конструктивне русло, а його результати втілюються на практиці. Відтак, лише в результаті розгляду й аналізу сторони діалогу можуть досягнути порозуміння. Як пояснює В. Лекторський, мова йде «про бачення в іншій позиції, системі цінностей, культурі не те, що неприйнятне моїй власній

позиції, а те, що може допомогти мені у вирішенні проблем, які є не тільки моїми власними, але й проблемами інших людей та інших культур, інших ціннісних й інтелектуальних систем відліку. У цьому діалозі не тільки окремі люди, але й культури можуть змінювати свою ідентичність» [9, с. 53].

Діалог як важлива умова розбудови громадянського суспільства стає регулятором оптимізації міжконфесійних відносин, прогнозування і попередження релігійних конфліктів.

Література

1. Арістова А. Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах : природа, динаміка, вплив на релігійно-суспільні процеси : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філ. наук : спец. 09.00.11 / А. Арістова. – К., 2008. – 418 с.
2. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. – М. :Искусство, 1979. – 424 с.
3. Берков В. Диалог : логические и этические измерения : учебнометодическое пособие / В. Ф. Берков, Я. С. Яскевич. – Минск : РИВШ БГУ, 2001. – 80 с.
4. Бирюкова Г. Диалог : Социально-философский анализ : диссертация ... доктора философских наук : 09.00.11 / Г. Бирюкова. – Иваново, 2000. – 285 с.
5. Бистрицький Є. Конфлікт культур і методологія толерантності / Є. Бистрицький // Єдність світу і розмаїття культур : Матеріали круглого столу українських та російських філософів // Філософська думка. – 2011. – №4. – С. 102–118.
6. Владиченко Л. «Межрелигиозный» диалог – театр, комедия, реальность или фикция? / Л. Владыченко. [Електроний ресурс]. – Режим доступу:– <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7993-mezhreligioznyj-dialog-teatr-komediya-realnost-ili-fiksiya.html>
7. Гжегорчик А. Духовная коммуникация в свете идеала ненасилия / А. Гжегорчик // Вопросы философии. – 1992. – № 3. – С.54–71.
8. Каган М. Проблема диалога в современной философской мысли / М. С. Каган // Проблемы общения в пространстве тотальной коммуникации. – СПб. : Питер, 1998. – С. 47–50.
9. Лекторский В. О толерантности, плюрализме и критицизме / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1997. – №11. – С. 46–54.
10. Липич Т. Диалог как форма взаимодействия культур / Т. Липич // Научные ведомости БелГУ. Серия : Философия. Социология. Право. – 2009. – № 9. – С. 50–54.
11. Мальковская И. Знак коммуникации : дискурсив. матрицы / И. А. Мальковская. – Изд. 3-е. – Москва : URSS, 2008. – 236 с.
12. Орлова М. Антиномии диалогического дискурса : монография / М. Ю. Орлова; Мор. гос. ун-т им. Г. И. Невельского. – Владивосток : МГУ, 2003. – 214 с.
13. Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії / Л. Ситниченко. – К. :Либідь, 1996. – 176 с.

14. Україна релігійна. Колективна монографія. Книга перша : Стан релігійного життя України / гол. ред. А. Колодний. – К., 2008. – 436 с.

Кваша К. О.,
Аспірант кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

РЕЛІГІЙНІ ПРАКТИКИ ЯК ФЕНОМЕН ЖИТТЄВОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ

У вітчизняному релігієзнавстві актуальними залишаються вивчення релігійних обрядів як типу соціальних дій у буденному житті віруючих людей. Актуальною постає потреба в здійсненні аналізу релігійних практик як складової релігійних відносин християн. Релігійні відносини формуються відповідно до свідомості віруючих, реалізуються та функціонують за допомогою релігійної діяльності. Їх носіями виступають індивіди, спільноти й організації, які виражають реальні відносини через контакти віруючих осіб. Особливістю релігійних відносин є набуття предметної форми за допомогою речей живої та неживої природи. Їх опосередкування набуває образних форм через використання образів-символів Бога.

Осмислення сутності релігійних практик у вимірах людського буття є неможливим без належного розуміння змісту поняття. У вітчизняному науковому дискурсі релігійні практики аналізуються у контексті соціальних практик. Зокрема Т. Ратушна зазначає, що релігійні практики визначаються загальноприйнятими формами та видами людської життєдіяльності [1, с. 63]. За твердженням дослідниці діяльність людини регламентується індивідуальним чи колективним виконаннями релігійних приписів, обрядів чи церемоній. Натомість інші дослідники наголошують, що в основі релігійних практик закладені дії, які не обов'язково повинні відтворювати канонічні приписи.

На нашу думку, релігійні практики формуються на рівні поведінки, яка інтегрує дії людини у релігійній сфері. До таких дій можна віднести як допомогу і співчуття нужденним, добродійна діяльність, відвідування святих місць, читання літератури на релігійну тематику, хресний хід тощо. При цьому, як зауважує Л. Резанова, існує небезпека нівеляції сутності релігійної практики, які пов'язані з відзначенням важливих сімейних подій на релігійному ґрунті (хрещення, вінчання, тощо). На думку дослідниці, проведення таких заходів у сімейному колі засвідчує низький рівень релігійності і відсутність теоретичного рівня релігійної свідомості. Мотивацією такої практики насамперед є прагнення комунікації, відчуття приналежності до релігійної групи, задоволення естетичних потреб і отримати нові враження і відчуття [2, с. 95].